

BEVARANDET

AV NUTIDEN

RIKSARKIVET
R

Riksarkivets gallrings- & bevarandepolicy

RIKSARKIVET
Box 12541, 102 29 Stockholm
Telefon 08-737 63 50

Formgivning, layout och produktion
ORD&FORM AB, Uppsala 1995

ISSN 0346-8488
ISBN 91-88366-18-9

Förord

”Förmågan att begära” och ”tvånget att försaka” var enligt Stagnelius de två lagar som styrde människans liv. I detta kan också ligga en karaktäristik av arkivens dilemma: att tillförsäkra framtiden så omfattande och rättvisande kunskap som möjligt, utan att människan dränks i information. Mängden handlingar har än så länge ständigt tilltagit. Visserligen gör en kompakt lagring på andra databärare att volymökningen avtar, men vi kommer alltid att tvingas till urval och få acceptera att en del av informationen förstörs.

Gallring i arkiv är en kontroversiell fråga. Vi styr på detta sätt framtidens tillgång till erfarenheter och kunskap. Såväl forskningens krav som insynsrätten förutsätter största möjliga bevarande. Huvudprincipen är att arkivhandlingar skall bevaras, och vår strategi är därför en strategi för bevarande. Gallring är däremot ett aktivt ingrepp, som alltid skall kunna motiveras. Inom ramen för bevarandestrategin har vi därför utformat riktlinjer för gallring. I denna skrift behandlas båda elementen, såväl bevarande som gallring.

Gallring av myndigheters handlingar är reglerad i lag. På det statliga området styrs huvuddelen av gallringen genom särskilda beslut eller föreskrifter, utfärdade av Riksarkivet efter utredning i samverkan med de arkivbildande myndigheterna och andra intressenter. Riksarkivet utfär-

dar allmänna råd till kommunerna i samarbete med kommunförbundet och landstingsförbundet. Kommunerna beslutar själva hur lagbestämmelserna skall tillämpas hos de kommunala myndigheterna. För den enskilda sektorn saknas regelverket, men det innebär inte att insatser för bevarande och gallring där skulle vara mindre angelägna.

Den strategi för bevarande – och gallring – som här publiceras, är av naturliga skäl hållen i allmänna ordalag. Den har sedan längre tid beretts inom arkivsambället, medan det huvudsakliga arbetet med denna version har utförts av Bertil Johansson. Syfte med skriften är främst, att även de som inte dagligen umgås med problemen skall uppmärksamma en av våra stora framtidsfrågor.

Erik Norberg

Gallrings- och bevarandepolicy

Detta policydokument anger allmänna riktlinjer för Riksarkivets beslut, föreskrifter och råd om bevarande och gallring hos statliga myndigheter. Det ger också Riksarkivets syn på vilka principer som bör vara vägledande för bevarande och gallring inom de kommunala och enskilda sektorerna. Vissa delar av policyn är baserade på bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen och gäller därför endast myndigheter.

Det allmänna synsätt och de värderingar som styr hanteringen av bevarande- och gallringsfrågorna har utvecklats under lång tid som ett element i landets rättsordning och kulturtradition. Arkiven är en del av kulturarvet. Handlingarna bevaras dels som en självständig del av kulturarvet, dels för att de ger ökad kunskap om och förståelse av andra delar av detta. Gallringen skall inte drivas längre än att de handlingar som bevaras skall kunna tillgodose rätten att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättsväsen och förvaltning och forskningens intressen. Vad gäller myndigheters arkiv har dessa principer kodifierats i arkivlagen.

Forskning och annan användning av arkiv medför ofta att man utnyttjar information från flera arkivbildare och uppgifter som tillkommit vid skiftande tidpunkter. Hänsynen till forskningens intressen förutsätter därför, att policyn har ett betydande mått av kontinuitet. Samtidigt måste den successivt modifieras, dels på grund av förändringar i samhället och därmed i arkivens innehåll och struktur, dels i forskningens intresseinriktning och metoder.

Motiv för gallring

Policyn gäller frågan vad som skall gallras respektive bevaras. Arkivlagen anger inte några särskilda motiv för gallring. Där sägs endast att man vid gallring hos myndigheter skall ta hänsyn till de motiv som anges för att bevara handlingar.

Att gallring förekommer tas för givet, och av förarbetena till lagen framgår att detta motiveras med ekonomiska skäl. Syftet med gallring är att få bättre effektivitet i hanteringen av arkiven. Effektiviteten påverkas också av en mängd andra åtgärder inom informationshantering och arkivverksamhet. Det kan gälla dokumentationsrutiner, uppbyggnaden av system för hantering av information och handlingar, medieval, rutiner för arkivbildning och arkivförvaltning. Konsekvenserna av gallring kan i hög grad vara beroende av den informationsstruktur där handlingar och uppgifter ingår, av organisation och redovisning av arkiven.

Gallringen är en av de åtgärder som påverkar den totala ekonomin för arkivverksamheten och annan informationshantering. Effekterna av gallring skall därför relateras till vad som kan uppnås med andra metoder. De riktlinjer som här ges i fråga om bevarande och gallring bör vara vägledande också för andra delar av arkivverksamheten, som påverkar arkivens innehåll och struktur.

Med stöd av datalagen eller särskilda registerlagar förekommer också gallring som motiveras med behovet av skydd för enskilda personers integritet.

Motiv för bevarande

Arkiven bevaras för att tillgodose offentlighetsprincipen, rättssäkerheten, myndigheternas informationsbehov och forskningens intressen. Behovet av att bevara en viss handling med hänsyn till offentlighetsprincipen förändras över tiden. Ju längre tid som gått efter de händelser som dokumenteras av handlingarna, desto mindre betydelse har de generellt sett för insynen i myndigheters verksamhet. Det kan dock vara mycket stora skillnader mellan olika slag av handlingar och insynsintresset kan i en del fall vara aktuellt under mycket lång tid. Offentlighetsprincipen medför också, att gallringen av sekretessbelagda handlingar bör vara relativt restriktiv. Rättssäkerheten får inte äventyras genom gallring. Gallringen får inte begränsa partsinsynen eller möjligheterna i övrigt för personer som berörs av en myndighets verksamhet att tillvarata sina intressen. Den får heller inte begränsa kontrollen av myndigheters verksamhet eller möjligheten att utkräva ansvar. Handlingar skall också bevaras i sådan omfattning, att medborgarnas allmänna insyn i myndigheternas verksamhet och en fri samhällsdebatt underlättas och stimuleras.

Myndigheter och andra arkivbildare bör själva bäst kunna bedöma sitt eget behov av information, och detta motiv för bevarande av handlingar berörs därför inte vidare här.

”Forskningens intresse” skall tolkas i mycket vid mening. Med det avses all slags användning för forskning, utredningsverksamhet och informationssökning. Hänsyn skall tas till vetenskaplig och yrkesmässig forskning lika väl som till sådan forskning och annan användning av arkiven som bedrivs mer av privat intresse för kunskaper om och upplevelser av det förflutna.

Kriterier för bevarande och gallring med hänsyn till forskningens intressen

Vilka konkreta handlingsbestånd eller materialtyper som bör bevaras respektive gallras berörs inte i detta dokument. Denna del av gallrings- och bevarandepolicyn skall utformas efter analyser av de befintliga arkiven och de verksamhetsrutiner genom vilka fortlöpande nya handlingar tillkommer. Här redovisas i mer generell form de allmänna principer som skall gälla. Hur dessa allmänna principer skall konkretiseras i materiella regler för de skilda arkiven skall därefter utvecklas i analyser av olika verksamhetssektorer. För varje beslut om gallring skall man noggrant dokumentera de motiv och kriterier som man tagit hänsyn till.

Arkivhandlingar kan användas som information dels om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dels om förhållanden i organisationens omvärld. Båda dessa användningsätt skall beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som skall gallras respektive bevaras.

Bevarandet i syfte att ge *dokumentation av verksamheten* skall i första hand inriktas på handlingar som direkt har samband med den verksamhet myndigheten eller enheten har till uppgift att bedriva. Handlingar som tillkommit i administrativa eller tekniska stödverksamheter är av mindre betydelse för detta ändamål.

Dokumentation bör bevaras om de förhållanden som generellt är styrande för verksamheten, t ex organisation, planläggning, ekonomiska ramar, regler och rutiner, policybeslut beträffande verksamhetsinnehåll och arbetssätt.

Dokumentation bör också bevaras om hur verksamheten reellt har bedrivits. I vilken omfattning handlingar från den löpande verksamheten bör bevaras beror i stor utsträckning av hur stort handlingsutrymme myndigheten har i fråga om innehållet i beslut och åtgärder. I de fall verksamheten följer detaljerade regler som framgår av författningar, rutinbeskrivningar etc, är det inte nödvändigt att bevara alla handlingar från den dagliga tillämpningen av dessa regler – det kan då räcka med enstaka exempel som visar hur arbetet rutinmässigt gick till.

I de fall myndigheten har vidare ramar att påverka innehållet i enskilda beslut, åtgärder eller verksamhetsprocesser bör handlingar bevaras i större omfattning. Detsamma kan gälla om författningar och andra styrinstrument ger myndigheten möjlighet att i större utsträckning påverka verksamhetens allmänna inriktning.

Frågan om myndighetens handlingsutrymme gäller också räckvidden av dess åtgärder, vilka konsekvenser verksamheten kan få i omvärlden. Detta analyseras på samma sätt som då materialet värderas med hänsyn till den information det kan ge om omvärlden.

Bedömningen av vad som skall gallras och vad som skall bevaras med hänsyn till användningen av handlingarna för *information om arkivbildarens omvärld* är mycket komplicerad. Den bygger både på värderingar och på teorier om verkligheten, vilka med nödvändighet är tidsbundna.

Handlingar bör bevaras med hänsyn både till

de uppgifter de kan ge om generella förhållanden och om enskilda individer, händelser och företeelser. Uppgifter om individer och andra enskildheter bevaras inte endast som underlag för beskrivningar och analyser av generella förhållanden utan även för att uppgifterna om de individuella förhållandena har ett egenvärde.

När det gäller handlingarnas vikt som omvärldsinformation har det ingen betydelse om verksamheten har rutinmässig karaktär eller inte. Uppgifter från en rutinmässigt bedriven verksamhet kan ibland ha ett särskilt stort värde genom hög täckningsgrad, kontrollerbarhet och representativitet.

Vissa formella kriterier kan ses som särskilt betydelsefulla för bedömningen av handlingars och uppgifters värde för forskning. Det skall dock understrykas att det inte är frågan om egenskaper hos handlingarna själva. Värdering är med nödvändighet teoribunden, beroende av vilka frågor forskaren ställer.

Viktiga sådana kriterier är

- unicitet. Uniciteten kan avse uppgifterna som sådana, hur de använts eller den information de kan ge i kombination med andra handlingar.
- kontinuitet. Det har ofta ett särskilt värde att kunna följa en företeelse i längre tidsserier. Kontinuiteten i fråga om informationsinnehåll, funktion och använda begrepp har också stor betydelse. Informationsvärdet hos uppgifter kan påverkas av förändringar i regelsystem, definitioner och andra institutionella ramar och av vilka sammanhang handlingarna använts i.
- datakvalitet och möjligheterna till källkritisk granskning.

- aggregationsnivå. Obearbetade primärdata kan göra forskaren mindre bunden av de ursprungliga användarnas syften och frågeställningar än aggregerade. Sammanställningar av data kan givetvis ha ett egenvärde.
- möjligheterna att identifiera data, att knyta dem till särskilda personer eller andra minsta enheter.
- länkbarhet, möjligheterna att koppla samman uppgifterna med andra uppgifter.
- möjligheterna till bedömning av uppgifternas representativitet.
- handlingarnas funktionella samband med andra handlingar och uppgifter, inom och utanför det aktuella arkivet.
- tillgänglighet och överblickbarhet.

Hänsyn skall tas till räckvidden av informationen i handlingar och uppgifter både i kvantitativ och kvalitativ mening. Det är av vikt hur stort område, hur många individer eller andra objekt som berörs av händelser eller förhållanden. Det är också betydelsefullt hur stora konsekvenser händelser eller förhållanden kan anses ha för den eller det de berör.

Urval

I viss utsträckning kan man välja att bevara handlingar i ett begränsat urval. Om urval kan tillämpas och vilka metoder som i så fall är lämpliga beror dels på motiven för att bevara handlingarna, dels på materialets egenskaper.

Om handlingarna bevaras för att dokumentera enskilda ärenden kan urval inte användas.

Typurval – bevarande av enstaka exemplar av handlingar eller arkiv – kan ibland användas för att belysa rutiner och arbetsformer inom en verksamhet.

I de fall, där ett bevarat urval är avsett att vara representativt för hela materialet skall vedertagna statistiska metoder för urval användas. Individurval kan t ex användas i de fall där spridningen i materialet kan bestämmas eller där mängden individer med angivna värden på för forskningen intressanta variabler är mycket stort. Vid individurval ur hela befolkningen eller andra stora populationer bör man bevara uppgifter om personer födda den 5:e, 15:e och 25:e i varje månad, om detta är tekniskt möjligt och om metoden medför att urvalet får lämplig storlek.

På områden där forskningens behov kan tillgodoses utan att man bevarar arkivmaterialet i sin helhet eller i ett representativt urval kan andra urvalsmetoder övervägas. Detta kan gälla områden där forskningen inte är beroende av exakta uppgifter om en företeelses utbredning, utan lika väl kan arbeta med kvalitativ analys av en mindre mängd material.

Geografiska urval kan i vissa fall användas för att bevara ett för hela landet representativt urval. Detta gäller verksamhetsområden eller data

där man kan anta, att förhållandena är likartade över hela landet.

Geografiska urval kan också göras av sådant material, där det inte är möjligt eller betydelsefullt för forskningen att göra representativa urval. De sk intensivdataområdena, som utnyttjas för gallring enligt vissa registerlagar, kan t ex användas för urval som inte syftar till att vara representativa i strikt mening utan endast att ge en ungefärlig bild av förhållandena i skilda delar av landet.

Geografiska urval får inte användas då det är fråga om material, som har betydande värde för forskning om regionala eller lokala förhållanden.

Personurval, kronologiska och geografiska urval skall användas med stor försiktighet och efter noggrann analys av konsekvenserna för forskningen.

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA RIKSARKIVET

